

Slovenski Pravniki

Leto LIII.

Ljubljana, avgusta 1939.

Štev. 7.—8.

Vrednota, valorizacija in zasebno pravo.

Dr. Juri Štampihar.

(Konec.)

IV. Valorizacija.

Prvi, ki se ni zanesel na čl. 12 pravilnika „Č“, je bila vlada. Za Srbijo in Črno goro je izdala najprej uredbo o likvidaciji moratorija 24. aprila 1920, Sl. Nov. št. 90 in nato še uredbo o likvidaciji vojnega stanja, Sl. Nov. 9. julija 1920, št. 148. Slednja uredba je bila 27. junija 1921 razširjena na vso državo, toda samo v toliko, kolikor je v posameznih pokrajinah glede na veljavno zakonodajo izvedljiva in potrebna. Če bi bil stari dinar res enak novemu dinarju, bi bila taka uredba nepotrebna. Vsekakor je bil čl. 12 z njo tudi formalno derogiran. Ni pa bil derogiran odz.

O valorizacijskih vprašanjih odloča, kolikor ni posebnih predpisov, ki pridejo pozneje na vrsto, — v splošnem odz. in sicer v danih razmerah brez odstavka IX uvodnega patenta. Ta določba velja namreč samo kot prehodna norma in zato samo za tiste terjatve, ki so že obstajale, ko je odz. v naših krajih postopoma stopal v veljavo. Za pozneje nastale terjatve je treba upoštevati poleg tega še kasnejšo zakonodajo, avstrijsko in našo. Po naši zakonodaji nominalizma ni več; pravniki, ki so bili nanj navajeni, so zgubili tla pod nogami in postali nesigurni.^{39a} Psihološko je razumljivo, da skušajo na en ali drugi način priveslati nazaj v varni pristan nominalizma.

Dočim se je pravosodje pri valorizacijskih sporih skoro brezizjemno naslanjalo na vrednotno zakonodajo, se zastopa v slovstvu mnenje, da vrednotna zakonodaja ni pristojna.⁴⁰ „Tudi pri enaki imenski vrednosti gre valorizacija vsled posebnega pravnega naslova“, pravi Wahle.⁴¹ Ta posebni pravni naslov naj bo ali volja strank ali narava stvari

^{39a} Scaduto str. 164.

⁴⁰ Jan n. pr. str. 79; Avakumović str. 23 op. 1; str. 122; Wahle Gutachten str. 206; Reichel v ZBl 1929 str. 497; odločba SZ XII: 11.

⁴¹ Wahle Gutachten str. 212.

same ali zakonita sorazmernost med dajatvijo in protidajatvijo, po potrebi v zvezi z reparacijo (kondicijo), če se sorazmernost poruši.⁴² To naučno mnenje, ki ga je z avstrijskim zakonitim nominalizmom lahko, s prisilnim tečajem pa težko spraviti v sklad, je predvsem važno za take zakonodaje, kjer je nominalistično načelo uzakonjeno. Naša ni taka, vendar utegne postati ta nauk za nas važen, ker nimamo nikakih prehodnih določb za spremembo vrednote, razen zakonite določbe o razmerju med krono in dinarjem (4 : 1). Upošteven je tudi takrat, kadar se notranja vrednost tekom veljave istega vrednostnega sestava spremeni.

Prvi pravniški glas na slovanskem jugu, posvečen vprašanju valorizacije, je članek dr. Politea v Mjesečniku 1917, str. 521: „Padanje vrijednosti novca i rat“. Začetek tega članka je še danes tako važen, da ga moramo dobesečno navesti: „Kadar govori znanost, mora povedati vse odkrito in iskreno... Kadar govori pravoznanstvo o vplivu padca denarne vrednosti na pravice, ne sme imeti pred očmi ozirov, ki vodijo politiko...“ Pri povojnem padcu denarne vrednosti je vsako slepomišenje izključeno, pravi Wahle.⁴³ Če pogledamo, oboroženi s Politeovim načelom, nominalizmu v oči, vidimo, da trpi, milo rečeno, na notranjem protislovju.⁴⁴ Izhajajoč iz publicistične orožarne, ubija upnike. In vendar je načelo publicistike, da je treba ščititi upnika, ker se s tem pospešuje javni kredit in tem potom javno blagostanje. Če pada denarna vrednost, ima država možnost, da poviša javne dajatve; zasebni upnik svoje terjatve ne more zvišati. Prenašanje nominalizma na zasebnopravno področje je torej nevzdržno. Po nominalističnem načelu se dà vsota za vsoto; po poslovni volji strank pa se dà vrednost za vrednost.^{44a} Če sem pred vojno kupil hišo za 10.000 K in jo moram po vojni prodati za 10.000 din, me mora davčno oblastvo obdačiti za „prirastek na vrednosti“;⁴⁵ prodati bi bil moral za 2500 din.

Vkljub vsem napakam je šteti naši zakonodaji nekaj v dobro in to je, da nominalističnega načela ni uzakonila.

Kadar pada denarna vrednost, zvišuje država s posebnimi predpisi javne dajatve. Iz tega pojava se delajo za-

⁴² Pregled in kritika raznih teorij pri Scadutu str. 147—177 in v Klangovi knjižici *passim*.

⁴³ Str. 155.

⁴⁴ Wahle str. 131: nominalizem poteka iz stremljenja, nemoteno ponarejati denar; vprav to stremljenje mu pa skoplje grob.

^{44a} Politeo v Mjesečniku 1919 str. 17.

⁴⁵ Prim. Jan str. 40, 41.

ključki, ki so različni, ki pa so vkljub temu vsi logični. Za vprašanje valorizacije na zasebnopravnem področju je nevaren samo ta-le: ker zvišuje zakonodaja javne terjatve, sledi *argumento a contrario*,⁴⁶ da se zasebnopravne terjatve številčno ne zvišujejo; kajti sicer bi zakonodavec tudi tukaj vmes posegel. *Argumentator a contrario* se loti kočljive naloge, iz nič zdeducirati, kaj je zakonodavec hotel ali mislil in kaj ni kotel ali mislil. Edino naravni in pravilni zaključek je marveč: če zakonodavec ni nič posebnega odredil, potem veljajo splošna načela. Za naš primer torej odz.

^ Zakonodavec se more postaviti na stališče, da naj stranke same dogovore, da se padeč denarne vrednosti upošteva. To je sistem pogodbene zaščite. V tem pogledu je odkazati na dr. Voršičev članek v Sl. Pravniku 1935, str. 410 (prim. Themis VI, 9, VIII, 935). Pripomni naj se še, da zoper take klavzule naperjene prepovedi niso priporočljive in da niso nič družega, kot slabo spričevalo za finančno upravo. Stranke se morejo namesto tujih valut ali zlata sploh poslužiti tudi drugačnih vrednostnih baz, kot žitnih ali živinskih cen. Končno taki posegi iznajdljivosti strank ne preprečijo in ne morejo imeti drugega uspeha kot pobeg kapitala v inozemstvo, ki ga trajno ne bo moči zadržati.^{46a} — Kar se tiče odz., nikjer ne prihaja do izrâza z a s e b n o mnenje nekaterih redaktorjev, po katerem naj stranke valorizacijo dogovore, ako naj bo upoštevana.^{46b} Iz § 987 se more sklepati le, da je strankam dana možnost takih dogovorov pri posojilu; sklep pa, da valorizacije ni, če ni dogovorjena, je povsem neutemeljen *argumentum a contrario*. Z nominalizmom in prisilnim tečajem je tudi pogodbena valorizacija nezdržljiva. — Okolnost, da prepoveduje država valorizacijo s pomočjo valutnih klavzul, utegne poroditi zaključek, da tudi valorizacije *ex lege* ne more biti; kajti kar prepoveduje zakonodavec strankam dogovoriti, tega jim ne more nuditi *ex lege*. Toda pomisliti je, da se nanaša prepoved valutnih klavzul samo na ozek krog določenih poslov in da ne učinkuje nazaj na prej nastala, raznovrstna pravna dejanstva, iz katerih izvirajo zahtevki, sposobni za valorizacijo.

Zakonodavec bi se mogel postaviti tudi na stališče, da se odrine valorizacija na rame posebnemu zakonu. Določba § 986 bi omogočevala rahel sklep, da je odz. na tem stali-

⁴⁶ Sl. Pravniki 1937 str. 4.

^{46a} Wahle str. 196.

^{46b} Voršič str. 421.

šču. Toda § 986 je derogiran; razen tega je odz. na čelo-
ma valorističen in bi torej posebna določba § 986 ne mogla
ničesar spremeniti,⁴⁷ dasi ni uvrščena med prehodne do-
ločbe.⁴⁸ Kolikor so bili izdani posebni predpisi,⁴⁹ jih je se-
veda predvsem upoštevati. Dandanes praktično ne bodo več
prišli do uporabe.

Po odz. je za pravne posle predvsem merodajna v o l j a
s t r a n k. To je osnovna prvina, okoli katere se izpreple-
tata dve nasprotni načeli, ki sta tudi že stoletja v trdem
boju: na eni strani geslo pacta sunt servanda, na drugi
strani klavzula rebus sic stantibus. Prvo načelo je ostro iz-
raženo v § 1413 in v prejšnjem besedilu § 919; drugo načelo
se nam odkriva iz § 901 v zvezi s § 914 (čl. 278 trg. zak.).
Razvoj gre v smeri, da izgublja prvo načelo na korist dru-
gega.⁵⁰ Danes je jasno, da so pacta servanda „po smislu, ne
pa dobesedno“, kot se izraža Sperl. Namesto prejšnjega
§ 919 so stopile določbe §§ 918—921, ki omogočajo odstop
pri „odplatnih“ poslih. Zakon nam vedno jasneje dopove-
duje, da se moramo na področju dispozitivnega prava pred-
vsem ozirati na voljo strank. Ta volja pa izhaja po življenj-
ski izkušnji iz klavzule. Miselnost te klavzule se nam odk-
riva v vedno bolj številnih določbah zakona⁵¹ in se razvija
v splošno zakonito navodilo.⁵² Valoristične so zlasti določbe
o nadpolovičnem prikrajšanju, s katerimi so že v 17. sto-
letju reševali valorizacijska vprašanja,⁵³ in določbe o pre-
hodu nevarnosti pri menjavi in kupu.⁵⁴

Klavzulo je seveda uporabljati takrat in tako, kadar
in kakor je indicirana po u g o t o v l j e n i volji strank; to-
rej kot lex contractus. Če to sprejmemo, imamo že navo-
dilo za rešitev nadaljnjega vprašanja, namreč ali more res
privesti klavzula samo do razveze pogodbe ali pa tudi do
spremembe pogodbene obveze. Klang⁵⁵ misli, da samo do raz-

⁴⁷ Prim. opombo 30 in 19.

⁴⁸ Ehrenzweig § 361: III: 1.

⁴⁹ Lapajne, Razvoj in sedanje stanje našega državlanskega prava, 1934, str. 23, 24; Eisner v Zeitschrift für Ostrecht 1927, str. 220.

⁵⁰ Prim. Wahle str. 114 nasl.

⁵¹ Pfaff, die Klausel rebus sic stantibus, 1898; Mudrovčić, Pitanje valorizacije str. 17 nasl.; Wahle str. 114; Klang str. 9 in komentar § 901 str. 348, posebno stran 350; Ehrenzweig § 104, 145: V; deloma drugače Krémár III: 45, 128.

⁵² Prim. odločbo Themis VI, 13; z obzirom na obrazložitev bi se moglo sklepati, da namerava zavzeti načelno stališče.

⁵³ Wahle str. 53.

⁵⁴ Mudrovčić, Pitanje valorizacije str. 17 in Aufwertungsproblem str. 230.

⁵⁵ Str. 12.

veze pogodbe in da si žagajo valoristi, ki se na klavzulo sklicujejo, sami vejo, na kateri sede. Besedilo §§ 936, 934, 1170a bi dalo Klangu na prvi pogled prav, dočim govori besedilo § 1052 jasno zoper njega. Toda v vseh primerih je rešitev vprašanja predvsem odvisna od tega, katera od obeh alternativ bo boljše ustrezala pogodbeni volji strank. Razen tega: pri razlaganju pogodbene volje ne gre samo za golo upoštevanje pozitivno ugotovljenih momentov, temveč tudi za supliranje praznin: dopolnilna razlaga,⁵⁶ zoper katero seveda ima naše pravosodje včasih nepremagljive pomisleke.⁵⁷

Ker je klavzulo razumeti kot *lex contractus* in ne kot objektivno pravno načelo, je popolnoma pritrđiti Ehrenzweigu, ko naglašá, da ni splošnega predpisa, po katerem naj bo vsaka pogodba sklenjena s to klavzulo. Če klavzulo tako razumevamo, odpade kot nepotrebna tkzv. ekvivalenčna ali adekvančna teorija,⁵⁸ po kateri je smatrati za *naturale negotii*, da morata biti vrednost dajatve in vrednost protidajatve v določenem, primernem razmerju; dalje, da mora ob času sklenjene pogodbe obstoječe razmerje trajati tudi po sklepu pogodbe naprej.

Tako glede pravnih poslov. Pri odškodninah in reparacijah se podaja že iz pojma odškodnine ali reparacije, da je treba dati okvarjencu namesto uničene ali odtegnjene vrednosti protivrednost, ne pa vsoto. Težave so nastale v prvih povojnih letih samo radi tega, ker je denarna vrednost hitro padala in ker so se nekatere pravde dolgo vlekale, § 1332 odz. pa predpisuje, da je priznati škodo po vrednosti, katero je imela stvar ob času poškodbe. Tu velja, da je odškodninska terjatev naperjena načeloma na *naturalno restitucijo* in da dobi značaj denarne terjatve šele, ko se namesto *naturalne restitucije* prisodi denarni znesek.⁵⁹

Poleg skupine poslovnih obvez in skupine odškodnin in reparacij imamo še tretjo skupino obvez, ki izhajajo iz različnih upravnih naslovov: iz likvidacij in razdružitev skupnosti (prim. § 850 odz.: „ob nepravem času“; §§ 1215, 1263 in nasl. odz.); dalje dolžni delež, vračunavanje predprejemkov, odpravščine itd. Same terjatve z „nepogojeno

⁵⁶ Ehrenzweig § 106: I; Klang komentar § 914 str. 420 nasl.; prim. Wahle str. 115, 119, toda tudi 155, 156.

⁵⁷ N. pr. Rv 460/33, ki je navedena pozneje pod IV: 2; nasprotno Themis VI, 15.

⁵⁸ Klang str. 12; Wahle str. 64, 85, 99; Mudrovčič, Pitanje valorizacije str. 41.

⁵⁹ Krčmář str. 321, 322; Klang str. 20; Mudrovčič, Pitanje str. 55.

denarno vsoto“. Za pripustnost valorizacije nam tudi tukaj ni treba segati po konstrukciji kake posebne teorije;^{59a} zadostuje pokaz na zakonito načelo, da se nihče ne sme obogatiti na škodo svojega bližnjega (zlasti §§ 7, 877, 878, 921, 1447 odz.).^{59b}

Zakon ne pozna nikake „škode v pravnem smislu“. Škoda je po § 1293 odz. v s a k a kvara, ki jo kdo utрпи na imetju, pravicah ali osebi. Vzeti moramo torej pojem škode ali kvare tako, kot se razume v življenju (§ 6 odz.) in ne moremo reči, da škoda, katero utрпи upnik, ki dobi plačilo po imenski vrednosti, ne more biti škoda v pravnem smislu.

Valorizacija se včasih odklanja s pozivom na § 1311 odz.: *casum sentit dominus*. Neutemeljeno; prvič zato, ker postane upnik *dominus* denarja šele s plačilom, pred plačilom pa ima samo terjatev, in drugič zato, ker je naključje v smislu § 1311 samo tak dogodek, ki se ne znači kot posledica človeškega dejanja.⁶⁰ To velja tudi, če je terjatev že dospela, pa plačilo še ni izvršeno. Tem bolj nemogoče je naprti upniku nevarnost razvrednotenja pri še nezapadlih terjatvah.

Z valorizacijo se ne nalaga dolžniku nikako jamstvo za napake po § 922 odz. Ko je denar od upnika sprejet v plačilo, je terjatev ugasnila in s tem tudi valorizacijski zahtev. Glede že plačanih terjatev bi se valorizacija mogla dovoliti samo na podlagi izrečne zakonite norme.

To bi bila prilično vsa teorija valorizacije, ki jo je moči izluščiti iz pozitivnih določb zakona in brez zastranjevanja v bolj ali manj subjektivno pobarvane gospodarske, sociološke ali filozofske nazore. Nadaljnje teroriziranje vkljub prizadevnemu trudu in bistroumnosti številnih raziskovalcev ne obeta na podlagi naše zakonodaje uspeha, zlasti ne v pogledu izgradnje enotnega, logično in organsko povezanega sestava, prikrojenega za vse v življenju možne ali vsaj tipične primere.

Doslej smo se bavili z valorizacijo po temelju. Kar se višine zahtevka tiče, ga priznavata valoristično slovstvo in sodstvo, vsaj načeloma, v celoti; to se pravi v 13- do 17-kratniku predvojne imenske vrednosti („krajcar — krona“). V pravosodju se pa opaža splošno stremljenje, po-

^{59a} Wahle str. 206: Deckungsfondtheorie, kjer obravnava tudi valorizacijo hipotek in zavarovalnin; prim. Klang str. 40, 41.

^{59b} Lapajne v Spomenici na II. kongres pravnikov str. 146.

⁶⁰ Krek str. 67, 81; Krčmář III: 296; prim. Ehrenzweig § 301: II: 2; Klang komentar § 1311 str. 78; Randa, Schadensersatzpflicht 1913, str. 81, 137.

tisniti vrednostno napetost navzdol in se navaja kot razlog, da je življenjski standard padel, da so padle cene življenjskih potrebščin ali pa cene zemljišč itd. tako, da se v resnici le ne valorizira v polnem obsegu. K temu je pripomniti, da nobeni vrednoti ni stalnost zajamčena in da cene dragih kovin stalno nihajo. V normalnih razmerah se to kolebanje ne občuti in nima nikakega gospodarskega in zato tudi nikakega pravnega pomena. Pri neznatnih razlikah velja načelo: *minima non curat praetor*, ki se pojavlja v zakonu (n. pr. § 932/2 odz.) in tudi v pravosodju (n. pr. pozneje pod IV: 4 navedene odločbe Rv 174-5/32; dalje v zbirki Sl. Pravnika štev. 389, 406) ter ustreza tudi življenjskemu nazoru (prim. čl. 335 trg. zak.). Če pa pride do tega, da razlika ni več „neznatna“, potem je že treba določnega kriterija, kdaj se minimum neha in upoštevnost pričinja, ker se sicer neha tudi pravna varnost. Mudrovčič se zavzema zato s pozivom na določbe §§ 934, 1048 odz., naj se splošno pristupi valorizacija šele pri nadpolovičnem padcu denarne vrednosti. To načelo je vsekakor uporabno pri večini obrtoma podvzetih poslov in pri večini poslov dnevnega prometa, ni pa uporabno pri zahtevkih, ki naj upravičencu nudijo možnost nujne ali primerne eksistence, kot pri preživilinah, mezdah itd.

Ko smo tako zopet zadeli na preživilnine, naj dostavimo samo še, da so preživilnine, seveda denarne, ker prihajajo samo te za valorizacijsko vprašanje v poštev, edina nesporna skupina zahtevkov, kateri se tako v sodstvu kot v teoriji valorizacija priznava in sicer tudi od tistih nominalistov, ki se drže imenske vrednosti bodisi načelno, bodisi zaradi vezanosti po pozitivni zakonodaji (prim. Scaduto, str. 192 nasl.). Zato mislimo, da je preglednejše, da zanje ne otvorimo še ene, četrte skupine, temveč jih raje postavimo v nasprotje s prej navedenimi tremi, spornimi skupinami.

Posebnih predpisov, ki bi izključevali valorizacijo določenih vrst terjatev, ni. Razlogi, iz katerih odklanjajo nekateri pisci valorizacijo n. pr. pri denarnem posojilu, pri denarnih prejemkih iz službene pogodbe, pri zavarovalninah, pri hipotekarnih terjatvah, se opirajo zgolj na zasebno- ali narodnogospodarska razmotrivanja in prihajajo zato le de lege ferenda v poštev.

Našo sodno prakso iz dobe pred pravniškim kongresom v Ljubljani sta opisala dr. Pajnič v IV. letniku Pravnega Vestnika in v Spomenici za II. kongres jugoslovanskih prav-

nikov ter Eisner v *Zeitschrift für Ostrecht* 1927, str. 224.⁶¹ V splošnem lahko rečemo, da je nominalistična, oziroma če se smemo cum licencia poslužiti Stammlerjevega, za ugovor ex iure tertii skovanega izraza: „latentna tradicija pravnikov je, da valorizacije ni — toda z izjemami.“ Praksa je stala in še stoji na stališču nominalizma; valorizacija je samo izjemno dovoljena. Stalno so se valorizirale preživitnine, preživitki in priboljški, tudi dolgotrajni zakupi;⁶² „čiste denarne terjatve“: kupnina, mezda, posojilo se načeloma niso valorizirale. Praksa se je za svoje stališče s prsnim glasom globokega prepričanja sklicevala na naše in na avstrijske vrednotne predpise. Razumljivo; sodiščem je pač težko javno priznati posledice razvrednotenja domače valute;⁶³ tudi pri Savigny-ju smo opazili strahopočitanje pred denarnimi problemi.

Pri presoji prakse ne smemo izgubiti iz oči, da sta pogosto in naravno merodajni dve načeli čisto praktične narave: načelo pravične rešitve in načelo preproste rešitve. Po prvem načelu gre za to, kaj je za dotični konkretni primer pravično: pravičnost in concreto. Po drugem načelu gre za kratke in jasne obrazložitve, brez „katedrske navlake“; temu stremljenju se nominalizem prav dobro prilega. Eden ali drugi pravnik pa tudi laik s takim sojenjem ni zadovoljen in Heinrich Mann⁶⁴ glosira strupeno „... Iz imovitega moža, ki življenje premalo pozna, postane čez noč berač... Država s svojo inflacijo, sodniki s svojim Mark ist Mark, poskrbijo za to kar sami po sebi... Kot da bi imeli pravniki upravičen interes, vzbujati videz, da so najzanesljivejši zaščitniki vsakršnih zlorab.“ Razume se, da izhaja brez katedrske modrosti tudi tako zvana pravična sodba.

Pravniški kongres v Ljubljani l. 1926. je sklenil, da valorizacija zaradi ustaljenja valute ni več aktualna. Ta zaključek je bil samo plod zadrege; Eisner je že takrat (l. c. str. 228), Wahle pa že prej opozarjal (*Valorisationsproblem* str. 5), da je to zmeta. Pravni položaj je tembolj tragičen, ker datira glavni padec vrednote iz prvih povojnih let in vprav za to dobo ni prehodnih, intertemporalnih določb iz-

⁶¹ Zbirka Slov. Pravnika št. 14, 80, 81, 100, 343, 451. Pretežno so se valorizirale tudi odpravščine in je v toliko popraviti opombo 27 na strani 216 Slov. Pravnika 1938.

⁶² Valorizacija eksistenčnega minuma v izvršbi, valorizacija osnovnih deležev pri d. z. o. z. itd. nas tu ne zanima.

⁶³ Nussbaum str. 144.

⁶⁴ Sieben Jahre Chronik der Gedanken und Vorgänge str. 387, 385.

vzemši razmerje 4 : 1. Še dandanes niso redki primeri „pravih“ in „nepravih“ valorizacijskih pravnih in sodstvo niha še vedno med izjemo in pravilom, kot je nihalo pred kongresno resolucijo. Pozdraviti je le, da se nekatere določbe izza kongresa pri odklanjanju valorizacije ne sklicujejo več na vrednotne predpise, temveč se omejujejo na izrek, da za valorizacijo „ni zakonite podlage“. Res pa je, da nekateri tipični primeri zaradi ustaljenja vrednote ne prihajajo več pred sodišče: valorizacija odškodnin, posebno zaradi mudnosti dolžnika itd. Nekatera vprašanja so izgubila ostrino tudi zaradi tega, ker je bilo sojenje pospešeno. Vsi ti ukrepi od finančne in sodnouppravne strani so seveda samo paliativne narave; valorizacija „kot problem zasebnega prava“ ostane vključno temu na dnevnem redu.

V sledečem nekaj, večinoma neobjavljenih primerov s kratkim izvlečkom iz razlogov.

1. Kupna pogodba.

Rv 243/33: Hiša je bila l. 1915. prodana za 90.000 K, plačljivih v 15-tih letnih obrokih po 6000 K. Ko je poslal kupec l. 1926. 1500 din, je prodajalec zahteval 60.000 din. Vrhovno sodišče je zahtevek zavrnilo iz razloga, da gre po § 1055 odz. pri kupnini za čisto denarno terjatev, pri kateri plačilo v gotovini ni zgolj oblika izpolnitve, kot n. pr. pri preživnini, nego izpolnjuje denar celokupno vsebino obveze. Ker stranke glede plačila niso nič posebnega dogovorile, se je ozirati na posebne predpise, omenjene v § 986 odz., ki velja zaradi odstavka IX uvodnega patenta odz. na splošno in ne samo pri posojilu. Sodba navaja nato avstrijske in naše vrednotne predpise, se sklicuje zlasti na čl. 12 pravilnika „Č“ in nadaljuje, da bi prodajalec res določil prodajno ceno na drug način, če bi predvidel tak padec valute; valorizacije pa ne more zahtevati, ker si zadevno ni nič izgovoril. Nepredvideni padec valute more v gotovih primerih tudi pri kupni pogodbi utemeljiti zahtevek na razvezo pogodbe po §§ 869, 871 v zvezi s § 934 odz., toda tožbeni zahtevek na to ne gre. Tudi če je prodajalec res hotel s prodajo hiše doseči stalen vir za preživež, se obveza kupca vendar le ne znači kot preživninska obveza, marveč kot kupnina (§ 901).

2. Posojilo.

Rv 460/33: Pri štetju gotovine l. 1915. je bila dogovorjena vrnitev tako, da upnik zaradi valutarnih sprememb ne sme trpeti nobene škode, zlasti ne zaradi razvrednotenja

denarja, ampak mora dobiti polno vrednost odštete vsote. Valorizacija je bila odklonjena s pozivom na v poštev prihajajočo zakonodajo finančnega značaja, na katero nakuže § 986 v zvezi z odstavkom IX odz. Iz posvetovalnih zapisnikov pri redakciji odz. izhaja vodilna misel, odkazati vprašanja vračila posojil na vsakokratno posebno zakonodajo finančnega značaja; že takrat je imel prvo besedo minister za finance, ne pa minister pravde in se na tem do danes ni nič spremenilo. Po tej zakonodaji je tako kronskodinarska kot tudi dinarska novčanica zakonito plačilno sredstvo po svoji imenski vrednosti. Razvrednotenje novca zato ne pomeni za upnika v pravnem pogledu nikake škode; kdor je odštel leta 1915. znesek 6000 K, dobi v pravnem pogledu ravno isto vrednost nazaj, če sprejme leta 1931. znesek 1500 din. Škoda pa, ki jo zatrjuje tožitelj z ozirom na posebni dogovor o vračilu posojila, ni sklepčno obrazložena, kajti vsebina dotičnega dogovora ni zadosti določena in sodišče ne more samovoljno suprirati neizraženo voljo strank.

3. „Delovna“ razmerja.⁶⁵

Rv 638/30: Tožitelj je delal na posestvu rajnega brata na njegovo izjavo, da bo z vsem preskrbljen, če bo delal; dediči so z njim grdo ravnali, tako da ni mogel več prestati in zahteva zaradi izjalovljene starostne oskrbe nadomestek za opravljeno, neplačano delo zadnjih 8 let po vrednosti ob času, ko je bila tožba vložena. Tej zahtevi je bilo ugodeno iz razloga, da je pravično, da dobi tožitelj plačilo za delo po sedanji vrednosti enakega dela.

Rv 283/36: Tožiteljica je prišla na posestvo pomagat, ko je svak odrinil na vojsko; trdi, da ji je svak obljubil „doto“ za delo. Sodišča so smatrala, da gre za službeno pogodbo po § 1151 odz. Zahtevana valorizacija „mezde“ je bila odklonjena iz razloga, da ni zakonite podlage za valorizacijo denarnih prejemkov iz službene pogodbe in ker je ta primer bistveno drugačen kot primer Rv 638/30.

Rv 799/38: Tožiteljica je prišla leta 1890. kot sorodnica k hiši in je opravljala do poroke vsa domača dela. Z zadolžnico iz leta 1905. ji je posestnik obljubil 2000 K v „ve-

⁶⁵ Prim. Lapajne, Reparacije civ. prava XXVII: 2: a; Ehrenzweig §§ 422: III in 457: II; Koledar Mohorjeve družbe 1924 str. 46 in Slov. Pravniki 1938 str. 215; §§ 1172, 1173 odz. pred novelo, § 612 nemškega odz. in čl. 320, 334 švic. oblig. prava; odločbe Themis VI, 5, Sl. Pravniki št. 292, 361. Te „odpravščine“ je seveda ločiti od „odpravnin“ v smislu §§ 333 obrt. zak.

ljavni vrsti denarja“ kot „zagotovilo na njen dedni delež“ in na dan poroke to zadolžnico tudi izročil. Pozneje je izročil celo posestvo ženi, ki je prevzela zadevnih 2000 K v svojo plačilno obvezo. Tožiteljica je zahtevala valorizacijo zneska 2000 K po ključu 1 : 13. Druga stopnja je priznala tožiteljici 10.000 din in vrhovno sodišče je ta izrek potrdilo iz razlogov, da ena stranka ne sme imeti škode od koristi druge stranke. Ne gre za valorizacijo zneska iz zadolžnice, temveč za določitev višine toženkine obveze po § 369 cpr. Na tej podlagi se pokaže znesek 10.000 din kot primeren.

4. Razdružitve skupnosti in odpravščine.

Rv 813/27 (Themis VIII, 879): Tožiteljica je dobila od brata ob poroki leta 1898. v zlatnini, srebrnini in blagu dogovorjeno vrednost 400 gld. in sta stranki določili, da mora tožiteljica to vsoto doprinesiti, ako zahteva svoj delež na domačiji (očinstvu). Ko je tožila tožiteljica na delitev skupnosti proti plačilu 200 din, je bilo tožbenemu zahtevku ugodeno, toda proti temu, da donese tožiteljica tožencu oni denarni znesek, ki odgovarja vrednosti 400 gld. na dan dogovora, ker ne gre za plačilo nominalnega zneska 400 gld., temveč za doprinos vrednosti, katero se je tožiteljica pogodbeno zavezala vrniti, ako bo svoj delež na posestvu zahtevala. Za obveznostno pravo velja načelo integritete dajatve in protidajatve. Merilo vrednosti samo mora vrednost pojmovno tudi v resnici predstavljati in ta vrednost mora biti kar najbolj stalna; kadar se spreminja vrednost denarne edinice, se spreminja tudi številka, ki označuje merjeno vrednost stvari.

Rv 842/29: Oče je leta 1912. izročil sinu posestvo, ki je bilo v pogodbi cenjeno na 16.000 K, 8-letni hčeri pa je izgovoril 1800 K. Ob času pravde leta 1928. je bilo posestvo ocenjeno na 249.633 din, leta 1912. pa pravilno na 88.000 K. Hčeri je bil priznan znesek 18.000 din, ker je bil znesek 1800 K določen očitvidno v sorazmerju s takratno vrednostjo posestva in ga je smatrati samo za merilo obveze, ne pa za običajen denarni dolg. Pri sedanjih razmerah znesek 1800 K gospodarsko sploh ne prihaja v poštev, zlasti ne za ustanovitev eksistence ali za doto.

Rv 163/32: Leta 1911. določena odpravščina 2700 K je bila po § 273 cpr. valorizirana na 20.000 din iz razloga, da ima tožitelj po volji strank dobiti sorazmeren delež na vrednosti domačije. Zakon z dne 31. decembra 1921 je določil

razmerje dinarja 1 : 4 proti oni kroni, ki je bila takrat v obtoku, ne pa proti predvojni kroni, ki je leta 1921. ni bilo več.

Rv 174/32 in Rv 175/32: V izročilni pogodbi iz leta 1909. so bile določene za prevzemnikove sorojence odpravščine po 1200 K, ki zapadejo ob polnoletnosti ali prejšnji spremembi stanu. Prevzemnik, ki je že izplačal po 300 din, je bil obsojen, plačati še po 8000 din; že plačani znesek 500 din je premajhen, da bi mogel biti upoštevan. Odpravščina predstavlja delež na vrednosti domačije in mora dobiti upnik sorazmerni delež na sedanji vrednosti domačije. Ne gre za denarni dolg in torej ne za valorizacijo, temveč za to, da se pogodba tako izpolni, kot so jo stranke ob sklepu zamislile.

Mjesečnik 1935, str. 423: Odpravščina 5000 K je bila valorizirana na 24.000 din, toda prva stopnja priznava upniku samo polovico, ker morata posledice takih gospodarskih katastrof trpeti obe stranki po enakih delih. Druga in tretja stopnja priznavata tožitelju 24.000 din, ker ne gre za čisto denarno terjatev, temveč za vrednost, izraženo v denarju. Valorizacija je dopustna v celem obsegu, ker bi sicer ena stranka obogatela na škodo druge.

Rv 529/55: Oče je leta 1915. na podlagi dedne pogodbe podedoval z 2 hčerama posestvo po $\frac{1}{2}$ in ga zaradi izgovorjene prevzemne pravice v celoti prevzel proti temu, da plača hčerama po zapuščinski cenitvi à 548.42 K ob polnoletnosti. Hčeri sta z zahtevo po valorizaciji propadli iz razloga, da je zapuščinski dogovor odplaten posel, ki se pač more spodbijati po § 934 odz., ne more se pa zahtevati valorizacija, ker je po vrednotni zakonodaji, na katero se sklicuje § 986 odz., predvojna krona enaka povojni, 4 povojne krone pa so enake dinarju.

Rv 735/56: Mož je doprinesel leta 1921. v imovinsko skupnost 120.000 K gotovine, žena posestvo po takratni cenitvi v vrednosti 5200 K, ob razdružitvi (§ 1264 odz.) je bila skupna imovina cenjena na 31.000 din, oziroma 18.000 din čistih; primanjkljaj znaša 13.000 din. Vsak zakonec trpi polovico primanjkljaja. Vrednost prinosov je računati po takratni (imenski) vrednosti na dan prinosa. Možu gre 30.000 manj 6500 din, t. j. 23.500 din. Toda delitev ima mejo v čisti vrednosti skupne imovine; zato gre možu na breme žene, kateri pripade posestvo nazaj, znesek 18.000 din v celoti, ne pa več.

Rv 257/58: Mož je doprinesel leta 1918. v zakonsko skupnost gotovino in premičnino, žena pa posestvo. Razdružitvev po § 1264 odz. se je zahtevala leta 1936. Glede medsebojnega

obračuna velja, da je pri osnovnih sestavinah skupne imovine vzpostaviti prejšnje stanje in sicer po notranji vrednosti ob času vnosa; zboljšanja in poslabšanja, dobiček in zguba pa se delita po enakih delih. Denarni vnosi, izvršeni v avstrijskih kronah, se imajo preračunati na dinarje po zakonu z dne 31. decembra 1921 v razmerju 4 : 1, ker ni nikakega predpisa, ki bi v takih primerih dopuščal kakršen koli drug način valorizacije. Žena ima dobiti nazaj posestvo s pritekline in je kakovostno razliko na teh stvareh vrednotiti po stanju ob času razdružitve skupnosti in s takrat veljavnim merilom.

5. Poslednjevoljne naredbe.

Rv 472/27 (Themis VIII, 721): V oporoki iz leta 1911. oz. 1914. na 100 K določena renta se valorizira na 600 din iz razlogov, da razvrednotenje denarja sicer ne zadeva zapuščine, temveč legatarja, ker je predvojna krona zenačena s povojno, slednja pa z $\frac{1}{4}$ dinarja. Toda sporna renta predstavlja priboljšek k pokojnini in gre torej za neke vrste volila preskrbe po analogiji §§ 672/3 odz.

Rv 613/35: V prej navedeni oporoki za drugo osebo določena renta 100 K se valorizira na 800 din iz razloga, da gre za preživninsko rento. Izvedenec je sicer postavil enačbo, po kateri je 100 K enako 1250 din, toda ker je življenjski standard v primeri s predvojnimi padel, ker se izmera razvrednotenja računsko ne da točno ugotoviti in glede na naloge, katere je zapustnik naložil zapuščini, je višino določiti po § 275 cpr. z zneskom 800 din.

V istem smislu tudi Rv 580/35, Rv 583/35 in Rv 590/35, ki se tičejo v isti oporoki na korist nadaljnjih oseb določenih rent. Valorizacija je bila dovoljena za naprej in za tri leta od tožbe nazaj.

Rv 246/36: Na podlagi prisojila 15. aprila 1890 je vknjižena poslednjevoljna stanovanjska pravica za upravičenca proti plačilu letnih 350 gld., ki se glasom poslednjevoljne naredbe ne smejo zvišati. Po zakonu o denarju kraljevine Jugoslavije 11. maja 1931 je zahteval hišni lastnik povišanje v razmerju 700 krat 12.377, kakršno je razmerje po kovinski vrednosti novega dinarja proti a. o. kroni. Zahtev je bil zavržen iz razlogov, da najemnina ni preskrbinska renta, da plačilo v zlatu ni bilo odrejeno; da ni ugotovljeno, da bi bil zapustnik mislil na primerno najemnino. Mogel je podeliti stanovanjsko pravico tudi brezplačno in

zato ni podlage za zaključek, da bi najemnino drugače določil, če bi računal z razvrednotenjem denarja.

Rv 241/35: Podjetnik je leta 1919. izročil enemu izmed otrok vse imetje za 26.419 K in si izgovoril preživitev. Umrli je leta 1929. V nujnem deležu prikrajšani sorojenci so tožili na dopolnitev in se je v pravdi ugotovilo, da je bil toženec obdarovan za 420.000 K. Zahtevki sorojencev, da naj se za leto 1919. v kronah ugotovljena vrednost zaradi določbe § 786 odz. valorizira glede na stanje v letu 1929 tako, da se pomnoži z 4.57 na podlagi primerjave žitnih cen, je bil zavrnjen iz razloga, da za to ni zakonite podlage.

Rv 458/25: Ako se je zapuščina cenila po vrednosti leta 1923., se mora tudi leta 1916. dani konferendum ceniti po vrednosti leta 1923. in po tej ceni pristeti k zapuščini.

6. Nezgodna renta.

Rv 370/38: Leta 1911. prisojena mesečna renta 30 K zaradi železniške nezgode se določa na mesečnih 300 din za naprej in za tri leta od tožbe nazaj iz razloga, da ne gre za čisto denarno terjatev in da torej o valorizaciji v pravem pomenu besede ni govora.

V. Zaključki.

1. De lege lata.

V naši vrednotni zakonodaji nominalistično načelo ni izraženo. Odz. je načelno valorističen; kolikor odkazuje na določbe drugih zakonov (odstavek IX uvodn. patenta, § 986), gre za gole prehodne določbe, ki morejo prihajati v poštev samo za takrat že nastale terjatve, samo intertemporalno. Z avstrijsko vrednoto je bila odpravljena *ex nunc* tudi avstrijska vrednotna zakonodaja. Posebni predpisi o valorizaciji, omenjeni v opombi 49, danes niso več praktični.

Valorizacija je torej načeloma, ne pa izjemno dopustna. Prepovedi bi morale biti ustanovljene z izrečnim predpisom. Takih predpisov ni.

2. De lege ferenda.

Važnosti predmeta odgovarja ogromno število načrtov in predlogov, ki hočejo rešiti problem na različne načine. Kratek pregled starejših načrtov nudi Scaduto (str. 208 nasl.), ki ne skriva dvomov, če se problem sploh dà rešiti

(str. 136). Precejšnja enotnost nazorov se more ugotoviti v dveh smereh. Prvič: posebni zakoni, s katerimi naj se določene terjatve pripuste k valorizaciji, se ne priporočajo, in drugič: vprašanje naj se uredi s pomočjo splošnega zakonskega navodila, ki mora biti dovolj prožno, da bo uporabljivo na različne in spreminjajoče se življenjske razmere. Posebni zakoni prihajajo v poštev samo, kolikor bi se zakonodavec odločil, da iz tehtnih razlogov valorizacijo določenih zahtevkov odkloni.

Koliko so načrti v drugih državah obrodili uspeh, bomo videli v naslednjem poglavju pod VI. Načrt našega jdz. se loteva vprašanja samo pri posojilu in kaže, vsaj v dvomu, na valoristično usmerjenost §§ 977, 978 (prim. Gjonović v Braniču 1939 str. 319). Tudi nima nikakih posebnih določb o denarju sploh, temveč samo nam že znane predpise odz. o ceni (§§ 337—340). To je vsekakor premalo. Kratek, pa vkljub temu dovolj obsežen in prožen je načrt sodniškega društva pri Reichsgericht-u, ki je objavljen v Deutsche Juristen Zeitung 1923, str. 441⁶⁶ in določa: 1. pri denarnih terjatvah, ki nastanejo po uzakonjenju načrta (Nemčija se priznava k nominalizmu!) in dospevajo več kot 30 dni po nastanku, se spreminja denarni znesek v istem razmerju kot draginjski indeks v razdobju med nastankom in dospelostjo terjatve; 2. pri dvostranskih pogodbah, kjer se je „gospodarska podlaga“⁶⁷ pravnega posla pred dospelostjo dajatve tako spremenila, da se dolžniku ne more pripisovati („zumuten“) izpolnitev obveze („nezmogljivost“), more vsaka stranka zahtevati spremembo pogodbe in če to ni na mestu, pogodbo odpovedati. Ta načrt je prikrojen na nominalistične zakonodaje in bi s potrebnimi spremembami mogel služiti kot dobra podlaga za dopolnitev norme § 1413 odz.

VI. Razgled po tujih zakonodajah.

Naš razgled ne bo obsežen in podroben, ker iz raznih vzrokov, tudi zaradi pomanjkanja virov, ne moremo doseči potrebne višine. Kdor pa bi razpolagal z vsemi podatki iz slovstva in sodstva, z zakoni in njihovimi materialijami in jih hotel dogmatično in kritično razmotriti, nato pa sistematično obdelati, bi se verjetno spomnil Prešernovega vzdih: „Dolgost življenja našega je kratka“.

Svetovna vojna iz različnih razlogov, zlasti zaradi narodnega bogastva, zaradi pametne finančne politike, zaradi

⁶⁶ Citirano po Scadutu str. 210.

⁶⁷ Örtmann, die Geschäftsgrundlage; prim. Klang str. 10, op. 10.

vojnih dogodkov in končnega vojaškega uspeha, v nekaterih državah ni imela preobčutnega vpliva na domačo vrednoto. To velja v prvi vrsti za Anglijo; v manjšem obsegu tudi za Francijo in Italijo, ki sta shajali tudi v povojnem času z nominalističnim načelom. Drugače je bilo to pri Nemčiji, Avstriji, Ogrski in pri Poljski, ki je nastala iz razvalin Rusije, Avstrije in Nemčije. V Nemčiji je vrednost marke padla do leta 1925. na eno biljoninko predvojne vrednosti, v Avstriji in na Ogrskem vrednost krone skoro na eno 15.000-inko. Približno na sredi med obema navedenima skupinama sta bili čsl. republika, kjer je predstavljala češka krona približno desetinko vrednosti zlate krone, in Jugoslavija, kjer je razvrednotenje krone⁶⁸ pripisovati tudi posebnim vzrokom. Zato je razumljivo, da tako kot prva skupina držav, tudi ČSR in Jugoslavija nista pristopili k izčrpni izdelavi valorizacijske zakonodaje; ni pa razumljivo, da je tako postopala tudi Avstrija.

Avstrija.⁶⁹

Videli smo že, da predpostavlja avstrijski zakonski nominalizem (čl. II zakona z dne 2. avgusta 1892 št. 128 drž. zak. v zvezi in s pozivom na § 989 odz.), da se imenska vrednost krije z notranjo vrednostjo. Taka zakonodaja ne more po svojem pravem smislu predstavljati nikake pomembne ovire valorizacijskim stremljenjem. Vkljub temu je avstrijska praksa valorizacijo načeloma odklanjala in jo samo izjemoma z različnimi jurističnimi operacijami v nekaterih primerih pripuščala. Zakonodaja jo je pripustila samo za določene terjatve in zahtevke, kar je argumento a contrario utrdilo nominalistično prakso. Stališče, kateremu se zlasti pravniki iz rajha niso mogli dovolj načuditi.

Poljska.⁷⁰

Najprej in najodločneje sta pristopili k valorizaciji znanost in praksa na Poljskem. Vodilno pravilo je bilo, da je valorizacija že po obstoječem zasebnopravnem redu na-

⁶⁸ „krona : krajcar“; po Ingoliču, Soseska str. 31, v razmerju 1 : 40.

⁶⁹ Ehrenzweig § 298, V, VII; Klang: § 458, str. 310; §§ 790—4, str. 741; § 930, str. 869; § 1060, str. 984; § 1325, str. 135, 141; § 1327, str. 153; § 1332, str. 170; § 1334, str. 180, 181; § 1337, str. 191; Schlegelberger-Harmening, Rechtsvergleichendes Handwörterbuch, II. zvezek, str. 303 in tam navedeno nadaljnje slovstvo.

⁷⁰ Schlegelberger-Harmening l. c., str. 306; Zoll-Helczynski v Ostrecht 1925, str. 2 in 509 in tam navedeno nadaljnje slovstvo.

čeloma dopustna; zakonodavčeva naloga je samo, da določi podrobnosti, zlasti višino in izjeme. Zato je prišlo na Poljskem tudi najprej do zakonske ureditve; maja 1924 je izšla prva valorizacijska naredba, kateri so sledile potem še nekatere dodatne naredbe. Vsa ta zakonodaja se je gibala v kolikor toliko znosnem obsegu.

Od valorizacije so izključene nedospele menične in čekovne terjatve, terjatve iz tekočega računa, z izjemami tudi vloge pri denarnih zavodih; varščine in pologi; hipoteke v vrednosti do 100 zlotov. Posebne določbe veljajo za terjatve iz rabokupne in zavarovalne pogodbe, dalje za obveznice javnopравnih teles. Pri že izvršenih plačilih je valorizacija samo takrat mogoča, če si jo je upnik pri plačilu pridržal. Že izbrisane hipoteke se ne vpišejo na novo. Valorizacija ne sme spodkopati gospodarskega obstoja dolžnikovega; če bi moralo pri vzamejnih pogodbah priti do očitnega oškodovanja ene stranke, sme sodišče pogodbo razvezati in spoznati na vračilo že plačanih denarnih zneskov v valoriziranjem obsegu. Višina valorizacije se določi po normalnih postavkah naredbe, katere pa more sodišče z ozirom na okolnosti konkretnega primera v določenih mejah spremeniti. Pri posojilih (in nekaterih denarnih vlogah) sme dolžnik prositi za odlog.

Nemčija.⁷¹

Pri obstoječem zakonskem nominalizmu in pri katastrofalno padajoči vrednosti denarja sta si skušali znanost in praksa pomagati z že znanimi prijemi: gospodarska nemožnost in nezmogljivost dajatve; clausula rebus sic stantibus; Örtmannova gospodarska podlaga posla; ekvivalenca dajatve in protidajatve. Slednjič se je praksa stalno oprijela določbe § 242 BGB, po kateri se morajo pogodbe tako izpolniti, kot zahteva zaupanje v poštenje z ozirom na običaje rednega prometa. Na tej podlagi je izdelal Reichsgericht v svojih odločbah v podrobnostih celo doktrino, ki se je imenovala „die freie Aufwertung“ in bila pozneje za obsežno področje zasebnopravnih zahtevkov tudi zakonito priznana.

Finančna uprava je s skrbjo opazovala ta razvoj, ker je nameravala obdačiti valorizacijske dobičke dolžnikov; ko je Reichsgericht z odločbo 28. novembra 1923 tudi pri hipotekah načeloma priznal valorizacijo, je skušala doseči za-

⁷¹ Schlegelberger-Harmening l. c., str. 288 nasl.; članki v Deutsche Jur. Ztg., letniki 1925 do 1929 in tam navedeno nadaljnje ogromno slovstvo.

konodajno prepoved valorizacije. Toda bilo je že prepozno, da si se poleg finančne uprave tudi močne organizacije in politične tvorbe valorizaciji protivile. V javnosti so se pojavili celo glasovi, ki so skušali ovreči zakonito načelo nominalizma, n. pr. Deutsche Jur. Ztg. 1925, str. 229.

Najprej je bilo izdanih nekaj posebnih zakonov glede valorizacije zahtevkov iz preživitnih in rabokupnih razmerij itd., nato je sledil splošni valorizacijski zakon z dne 16. julija 1925 z 88 obsežnimi paragrafi in številnimi in obsežnimi izvršilnimi naredbami, dopolnilnimi zakoni, deželnimi zakoni in naredbami. Nekatere določbe, posebno glede hipotek, so morale biti s poznejšimi zakoni spremenjene. Ker je zaradi valorizacijskih odločb trpela tudi preglednost zemljiških knjig, je bila potrebna še nadaljnja zakonodaja o ureditvi zemljiškoknjižnih vpisov. Skratka, iz valorizacijskega zakona je nastal cel kodeks, čigar komentarji se po obsežnosti brez skrbi kosajo z Neumannom.

Po nemškem pravu se ne valorizirajo, z določenimi izjemami, posojila, terjatve iz tekočega računa, oziroma kontokorenta in bančna dobroimetja. Ostali zahtevki se dele na dve skupini. V prvo skupino spadajo hipoteke in hipotечно zavarovane terjatve, industrijske obligacije, zastavni listi, hranilne vloge, zavarovalne pogodbe. Značilno za to skupino je, da je valorizacija „izčrpno“ in dokončno urejena v zakonu samem ali v posebnih predpisih, izdanih v izvršilnih naredbah rajha ali dežel. Glede višine veljajo stalni, toda zelo različni, zakonito predvideni stavki. V drugo skupino spadajo „vsi drugi zahtevki“, katere pa zakon vendarle tudi še sam našteva. Za to skupino velja „prosta presoja“, t. j. „die freie Aufwertung“ po načelih, izdelanih od vrhovnega sodišča. Vendar si zakonodavec ne more kaj, da bi tudi on ne postavil nekaterih pravil; n. pr. glede valorizacije „imovinskih naložb“, pri čemer je določitev pojma imovinske naložbe zopet prepuščena praksi vrhovnega sodišča, višino samo pa omejuje zakon sam. Zakon odreja n. pr. tudi, da določenih zahtevkov ni podrediti določbam o imovinskih naložbah: zahtevke iz vzajemnih pogodb. Pri drugi skupini se višina valorizacije določi individualno po okolnostih konkretnega primera.

Značilno za nemško pravo je, da se smatra že izvršeno plačilo po nominalni vrednosti samo za delno plačilo. Pri prometnih (trgovskih, obrtnih) poslih se pri tem ne sega čez 15. avgust 1922 nazaj, ker je do takrat trgovski svet sam vztrajal pri načelu, da je marka enaka marki. Pri drugih poslih se dovoljuje valorizacija za nazaj, kadar pre-

sega nesorazmerje med vrednostjo dajatve protidajatve $\frac{1}{3}$, vendar se smatra, da se je upnik zamolčal, če valorizacije „pravočasno“ ne zahteva. Po načelu povratne valorizacije je moglo priti tudi do zopetnega vpisa že izbranih hipotek.

Valorizacijska zakonodaja je v Nemčiji vzbudila mnogo hrupnih protestov. Nekaj časa je celo izgledalo, da bo prišlo do ljudskega glasovanja. Potem so se s potekom časa duhovi pomirili in se z novim pravnim stanjem in prakso kolikor toliko („im Grossen und Ganzen“) zadovoljili.

Ogrska.⁷²

Znano je, da na Ogrskem ni pisanega splošnega zasebnega prava. Zato praksa s te strani ni imela nobene ovire. Toda zakonski članek XII/1921 vzdržuje načelo, da je krona enaka kroni. Vkljub temu je praksa ogrske kurije krenila na isto pot, kot praksa na Poljskem in na Nemškem, češ da iz razlogov pravičnosti valorizacije ni moči odrekati. V splošnem je bil razvoj judikature isti kot na Nemškem; začelo se je pri vzajemnih pogodbah, kjer se je dovolil dolžniku odstop od pogodbe, če bi stvarna dajatev dovedla do gospodarskega poloma dolžnika; pozneje tudi že, če bi bila gospodarsko nezmogljiva in sprememba gospodarskih in valutarnih razmer v naprej ni bila predvidljiva. Nato je prešla praksa k ekvivalenčni teoriji v namenu, da vzdrži pogodbo s prilagodeno vsebino v veljavi. Kot pravni naslov valorizacije je veljala od začetka odškodnina, posebno pri krivdni zamudi dolžnika, pozneje nepredvideno razvrednotenje denarja kot splošna narodna nesreča in vis maior; skupnost usode („Schicksalsgemeinschaft“) prepoveduje, da bi se posledice take nesreče naložile na rame samo eni stranki; tudi upnik mora nekaj žrtvovati, ker je nemogoče dokazati, da bi svojo imovino iz tega vsesplošnega poloma nezmanjšano rešil. Začetskoma se je valorizacija dovoljevala stoddotno, pozneje je prišlo na površje načelo individualne valorizacije, ki se ozira na razmere konkretnega primera. Načeloma se dovoljuje valorizacija vsem zahtevkom, kolikor niso podani tehtni razlogi za izključitev valorizacije pri posameznih vrstah zahtevkov, kot n. pr. pri posojilu, če valorizacija ni dogovorjena, nadalje pri vlogah v denarnih zavodih in hranilnicah, terjatvah iz tekočega računa in iz zavarovalne pogodbe.

⁷² Schlegelberger-Harmening l. c., str. 304; Almási v Ostrecht 1926, str. 788; Schuster, ravnotam, str. 1053, 1061 in v Ostrecht 1927, str. 285; isti v Zeitschrift für Ostrecht 1929, str. 647.

Naredba štev. 950/1923 ME je določila, da se morejo v zlatu efektivno plačljive obveze poravnati z vsakim zakonitim plačilnim sredstvom po določenem tečaju; če bi se tako določeni znesek izkazal kot „krivičen ali nezmogljiv“ za dolžnika, more sodišče na predlog vsoto znižati, oziroma dovoliti odlog.

Do splošne zakonske ureditve je prišlo šele z zakonskim člankom XII/1928 (nemški prevod v Zeitschrift für Ostrecht 1928 str. 651) in sicer potem, ko je bila dosežena stabilizacija ogrske valute že z dnem 1. julija 1924 in ko je bila z dne 1. januarja 1927 stavljena v promet nova vrednota pengö. Zakonski članek XII/1928 obsega 38 zelo dolgih paragrafov in se ne odlikuje po dobri sistematiki. V marsikateri točki se postavlja vprava na nasprotno stališče, kot pa ga je postavila praksa kr. kurije.

Valorizacija je dovoljena samo v toliko, kolikor jo zakon dopušča in sicer na predlog, ki ga je staviti v roku 1 leta. Ne valorizirajo se: posojila z obsežnimi izjemami, katere pa je glede na nerodno sistematiko zakona zelo težko določiti; dalje terjatve iz menic, čekov, trgovskih nakaznic in tekočega računa, iz vrednostnih papirjev in zavarovalne pogodbe, kolikor zakon sam ne dovoljuje izjem; z istimi omejitvami varščine; potem terjatve zoper državo in javnopravna telesa z izjemo odškodnin za razlastitev, najemnin in zakupnin. Glede višine velja načelo individualne valorizacije; v vsakem konkretnem primeru je upoštevati imovinske razmere strank, gospodarski smoter zahtevka, predvidljivost razvrednotenja, možnost zavarovanja zoper razvrednotenje (s tem je uzakonjeno, da se stranke na stalnost državne vrednote ne smejo zanašati), dalje zamudnost upnika pri izterjanju, obogačenje dolžnika zaradi razvrednotenja in če tako obogačenje še vedno obstoji. Valorizacija že plačanih terjatev ni dopustna. Pri zahtevkih iz rodbinskega in dednega prava je gledati za pravično zenačenje in izravnaje. Hipoteke se načeloma ne valorizirajo, kar se tiče stvarne pravice. Če je valorizacija sicer po zakonu izključena, je ipak dovoljena, kadar je dolžnik v krivdni zamudi.

Glede ogrske valorizacijske zakonodaje so se pojavila mnenja, da je bilo prejšnje zakonito stanje, ko je zadevo presojala praksa po prostem preudarku, mnogo boljše.

Tako Poljska kot Nemčija in Ogrska so izvedle valorizacijsko zakonodajo v zvezi s stabilizacijo vrednote in uvedbo nove državne vrednote. Avstrija je tudi uvedla novo

vrednoto, ko je dosegla v tem pogledu stabiliziranje; toda, kot že povedano, k splošni valorizacijski zakonodaji ni pristopila.

Kazenskopravno dokazovanje resničnosti.

Dr. Metod Dolenc.

(Konec.)

X. Zakonodavec dopušča za kazniva dejanja, ki se preganjajo po službeni dolžnosti, dokaz resničnosti, ki more biti doprinešen samó s pravnomočno obsodbo. Pri tem ne dela razlike, ali je obsodba zastran kaznivega dejanja, izrečene ali raznašane obdolžitve: a) že izšla, b) ali je v toku ustrezní postopek, c) ali se pregon zbog očitanege dejanja v tem primeru še pričel ni. Vsekakor mora nastopiti pravnomočnost obsodbe pred koncem razprave glede klevete. Kako se odražajo ti primeri v praksi?

K a) Obsodba je vselej materialnopravna sodba (§ 281 skp.) in se mora nanašati vprav na predmet klevete, čeprav bi bila v isti sodbi izrečena oprostitev od obtožbe v nekíh drugih točkah. Obsodilni izrek se mora glasiti tako, da obsega vprav v kleveti vsebovan delíkt, ki se preganja po službeni dolžnosti. Da se za malenkostne razlike v tem oziru ne more trditi nasprotno, leži na dlani; gre le za bistvene momente, ki morajo biti v skladu. Ako je bil nekdo obsojen, da je v času velesejma potegnil drugemu iz žepa na razstavišču denarnico, pa se kleveta glasi, da je to storil v gostilni izven razstavišča, je identičnost dejanja dana, kakor hitro o individualnosti edine tatvine krajevno in časovno ni dvoma. Odločujejo o tem predpisi, ki veljajo o individualizaciji za razmerje med obtožnico in obsodbo.³⁰ Ali je bila obsodba izdana od pristojnega sodišča, treba presojati po določbah skp. Sodišča tujih držav ne prihajajo v poštev.^{30a} Od naših sodišč pa morejo tu obveljati tista, ki odločajo v stvari dokončno. Ni dokaz obsodbe dan, ako je kasacijsko sodišče na zahtevo vrhovnega trži-

³⁰ Gl. Dolenc, Sodni kazenski postopek, str. 251, 267 = „Ne bis in idem!“ se zahteva. Prim. tudi odločbo kas. sod. v Beogradu, z dne 30. aprila 1954., Branič, 1954., str. 446, ki pravi: „Nije potrebno da optuženi dokaže istinitost svojih navoda u svima pojedinostima, već je dovoljno, da dokaže istinitost u njihovim bitnim delovima, koji čine suštinu dela klevete“.

^{30a} Frank, loc. cit., str. 117 pravi: „Nasuprot dostaje osuda inostranog krivičnog suda“, vendar ne utemeljuje te trditve.